

АНДРІЙ
ГАРАСЕВИЧ

ДО ВЕРШИН

ф

АНДРИЙ ГАРАСЕВИЧ

ДО ВЕРШИН

ЗІБРАНІ ПОЕЗІЇ

diasporiana.org.ua

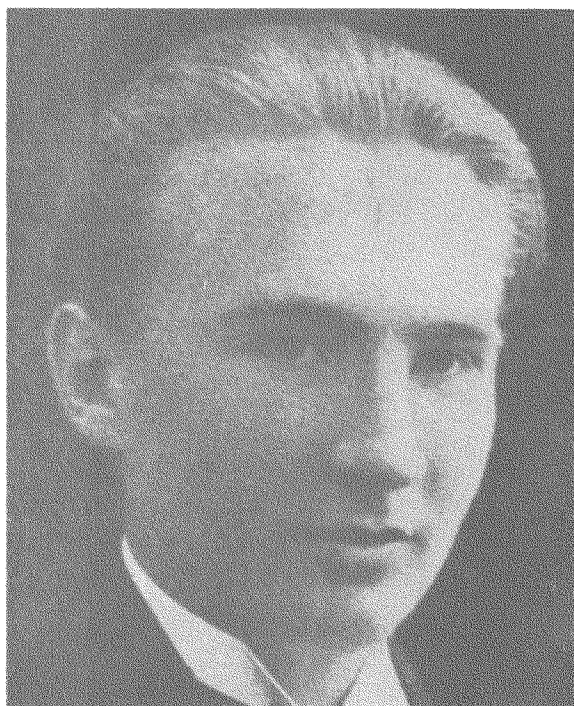
ПЛАСТОВЕ ВИДАВНИЦТВО „МОЛОДЕ ЖИТТЯ”
НЬО ЙОРК 1959

БІБЛІОТЕКА
МИРОНА І МАРТИ БАРАБАШ

ВИДАНО ЗАХОДОМ І НАКЛАДОМ
КУРЕНЯ СТАРШИХ ПЛАСТУНІВ „СІРОМАНЦІ”,
ЩО ОБРАВ СЛ. П. АНДРІЯ ГАРАСЕВИЧА
СВОЇМ ПАТРОНОМ

Літературна редакція і стаття
Богдана Кравцева

Обкладинка роботи
арт. мал. Якова Гніздовського

А. Зарасевич-

СТЕПОВА ВІЗІЯ

СТЕПОВА ВІЗІЯ

Прозорий день степи озолотив,
і голову на супочинок хилить.
А вечір підкрадається до жит
і пестить шовк їх й вітру буйну силу...

Жита біжать... В заобрійну блакить
перлини колосків перекотились.
Їх поглинають байраки на мить,
а далі, ген — смарагдами могили...

І враз — в хмарках забагрянiла кров,
і небо догорiло... Гул погоні
несеться з вітром... Десь горить село...

Ось, на коні, хитаючись в розгоні,
Козак-мертвець...
А вечір тiнь мережить...
Туманом котить ніч останні стежі...

ГАЙДАМАКИ

Не котить вітер хвилі по житах . . .
Вони ж — потоптані ляшнею злою
І тільки — чорний, погорілий пах,
і тільки — заграв блиск, і гуркіт бою . . .

Ось, меч стискає в зціплених руках
Козак убитий . . .

Злото жит юрбою,
то схилиться, і тоне у сльозах,
то хижий вітер рве його з собою . . .

А дим — стовпами підпирає обрій
і підбиває раннє сонце вгору . . .
Ось, гайдамаки: Залізняк хоробрий

веде у кров їх, в далеч неозору . . .
З лица, з очей говорить помсти гнів:
„Сьогодні знов розгромили ляхів!”

ГОНТА В УМАНІ

I

Минають дні, минає літо,
а Україна, знай, горить...
(Т. Шевченко)

На синій степ рядном лягає ніч,
і вітер рве ряди топіль стрункі...
Реве Дніпро... В кущах регоче сич,
пожовклим листом б'ють вітри лункі...

Лиш де-де місяць з-за грізних узбіч
кудратих хмар, що вогкістю п'янки,
освітить степу половецьку дич:
Руїни, трупи, згарища німі...

Аж ось — стернею раптом прогуло,
земля здригнулась тупотом копит...
Неначе громом вдарило в степи,

і знову тиша... Вітром замело...
І раптом... — в небосхил вогнисті гори...
Умань в вогні!.. Козацький гнів говорить!..

II.

„Гонто, Гонто!
Оце твої діти!
(Т. Шевченко)

Дрижить земля під тупотом борні,
горять ряди топіль, неначе свічі...
„Карай ляхів!” гримить козацький гнів
і глушить гук прокльонів, брязкіт січі...

Ось, шибениць ряди горять в вогні,
і крук своїх на похорони кличе...
Ховають немовлят бліді обличчя
закляклі груди мертві, матірні...

Там Гонта править суд на майдані,
де кров річками в озеро розлита...
Найшов синів своїх... І езуїта...

І блиснув ніж на голови буйні...
А потім — зойк пронизливий і дикий
І біль безмежний, наче світ, великий.

ДО ПОРТРЕТУ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Далекі обрії горять в вогні.
Далекі обрії тремтять в загравах.
То мчишся ти, на спіненім коні,
в руці стиснувши булаву держави.

Вперед, Гетьмане! — Кличеш: „До борні!”
... Дуднить земля... Ідуть хоробрі лави.
І кров'ю запечатуються дні,
останні дні зухвалої Варшави.

Над степом сонце вже розлило мідь,
востаннє спалахнуло і погасло.

А ти ведеш, скеровуєш у наступ
у зареві нових й нових побід,
незламно гордий, кремезний, жиластий...

— — — — —
... І так зориш з-за мороку століть...

ПОХІД ІГОРЯ

Давно вже сонце запалило обрій,
і синю тінь наводить ніч прозора...
Гуде Дніпро... Встають пінясті гори,
і Див сичить, віщує щось недобре.

Щити червоні, і криваві зорі,
дрижить земля під дужим кроком обрив.
Це Святославича полки хоробрі
ідуть збагрити кров'ю Чорне Море...

Прозорий ранок розправляє крила,
і сипле срібло в синю далечінь...
Невже ж не вернеться завзяття й сила?!
Невже ж поржавіють щити й мечі?!

Спокійно скрізь... Чекає, як чекала
на пімсту, ще не помщена Каяла...

ВСМІХНУЛАСЯ ВОЛОШКАМИ...

„Ой, у полі жито
Копитами збито”.

Всміхнулася волошками блакить,
мережаться хмарки русоволосі...
Під вітром дзвонять золотим колоссям
Хвилясті шовки повних, стиглих жит.

Ген-ген, у полі, серп женців блищить,
і золотіють соняшні покоси...
Земля плідюча, в золоті лежить,
останню дань наїзdnикам приносить...

Це золото — приманливий тягар
до сонця вигинається — блищить...
— — — — —

Зміни у сталь русоволосість хмар,
хай символ помсти зрине, блискавиця —

І там, де жито копитами збито,
воскресе Той, кого у нім забито!..

ПЕРЕД БУРЕЮ

Схилився день на золоті жита,
упало сонце в Дніпрові пороги.
Під обріями — куряться дороги,
і курява — мов хмара золота.

Мовчать женці натруджені в хатах.
Тремтить в гарячій просторі тривога,
і тіні йдуть по зляканих степах,
степах забутих, і проклятих Богом...

Нависла тиша оливою тяжить.
Могила спить... Застигло спіле жито...
Когось скатовано... Когось убито...

Хтось підійма п'ястук в німу блакить...
Над степом вечір мертвецем лежить,
а Схід горить, у хмарах оповитий.

ПОХІД ОРДИ

По хмарах місяць, мов човен пливе,
і розсипає слява срібну мертвість...
А чорний степ — звірюкою реве,
дрижить земля кривавим кроком смерти...

Дзичання... Свист... І вилиці упертих
облич азійських... Хмароломом рве
стихія люта...

Жити, або вмерти
в степах чужих... Гадюкою повзе

за ними чад попалених руїн,
осіннє небо — миється в загравах.
І дзвонить вітру похоронний дзвін,
і пише час криваву книгу слави...

— — — — —

ЖАРКИЙ ПОЛУДЕНЬ...

„Козаченьку, куди йдеш,
Невже жалю не маєш?”

Жаркий полудень лунко в дзвони дзвонить
і пестить далеч схилені жита.
Вже пил осів... Вже день зідхнув вороний
і тільки в далі — тихнуть копита.

Чого ж, дівчино, ти голівку клониш?
Чому ж цей біль в затиснутих устах?
Бо он, в житах, там стежка золота...
Там милий їде в бій...

Важкий, червоний,
тривожний вечір бронзу розілляв...
і місяць вийшов в сріблі погуляти.

А ти стоїш, і слухаєш... Здаля —
здається, чуєш: Крик, вогонь, гармати...

Роки минуть... Бійці повернуть з бою...
І впадеш ти над рідною труною...

ТАТАРСЬКИЙ ТАБІР

I.

Весь табір спить. Лягають тіні ночі
танцюючи по зляканих шатра́х...
І сон літає, ледвечутний птах,
лиш вартові вглибляють в далеч очі.

Давно затихли розпачі дівочі...
Ясир вже спить... В бурхливих, хижих снах,
зростає воля в прадідних степах,
молитву помсти ярої шепоче...

І чутно кобзу, й співи одаліски,
і поруч — бранок зойк і тихий стогін,
Лиш де-де хтось в одчаю крикне різко

і в судорогах землю рве вологу.
На гамір, крик, на зойк і плач, на свисти
спадає ніч у зорянім намисті.

II.

У морі хмар втопився місяць срібно,
розприснувши пінливі буруни...
І чвалом вітер - степовик побідно
погнав по тирсі... Загули громи,

в далекій тиші заскиглили відьми,
і кинулись на стоптані лани...
Біліє табір... Тліє вогник мідний,
куняє сторож... І блукають сні...

Ось — вогник блис... І раптом — гуркіт дикий...
Он — постать чорна... Далі ще одна...
Ясир рве пута... Стріли... Метушня...

І линуть в простір передсмертні крики...
І шатра в полум'ї... й останнє „Алла!“...
Як із громами буйна ніч гуляла.

СМЕРТЬ КАЛЬНИШЕВСЬКОГО

I.

Нависло небо оливом похмурих...
Земля затвердла на холодну крицю.
І вихор вис — ранена вовчиця,
і дреться з зойком об холодні мури...

Тут день, мов ніч... Замазані контури...
Холодне сонце, мов стріла промчиться,
і знову тоне світ у сніжній бурі,
щоб в чорній ночі заховати лица...

А в келії карбованій роками
лягає тінь...

Це він у рясі ходить,
і думи шле туди, де ясні води...

І мірить крок його холодний камінь...
Молитву Богу шле чоло пророче,
і тонуть в споминах старечі очі...

II.

Кружляє степ... Спадає височінь
вогнисто розчахнувшись надвоє.
Бичують землю блискавок бичі,
і обрії тремтять в загравах бою...

Під ним — буланій, віжки гризучи,
і дубиться, й шумує люттю злою...

А перед ним — похмура далечинь
вгинається під чвал козацьких воїв...

Блиснула булава в тугій руці,
на північ скерувалася ворожу...
В останній бій...

Пожари...

Вістовці

вістують про руїну Запорожжя...

І з півночі, що вис, як вовки,
Примарою зринають — Соловки.

III.

„О, дай востаннє сісти на коня,
дай спалахнути ще вогнем веселим.
Нехай з землею він тюрму зрівня,
хай понесе мене, де рідні села,

де рідний край знеможений кона.
Дай булаву, що гнівом грізним велить!”
... На склі тремтить останній подих дня,
понура тиша спить на стінах келій...

Старий, що під іконами клячить,
зривається з холодної підлоги...
палають очі...

„Дай оборонить!..”

І впав, поник він...

Підкосились ноги...

Хрестом лежить він мертвий на землі...
І вічність спить на зоранім чолі...

ЧОРНОМОРСЬКІ СОНЕТИ

I.

Вже димний обрій зціпенів на камінь.
Рванувся вітер, сколихнув степами,
пролетів морем, збурич чорну хвилю,
і стадо чайок зляканих розквилив.

І розгорнулись ранішні тумани.
Червоне сонце, мов кривава рана
пливе по морі, чашу крови хилить,
і золотить його бурливу силу.

І байдаки, із вітром в перегони,
хвиль лезами холодне крають лоно.
Козацтво гомонить, і люльки курить,
звисяжно дивиться в майбутні бурі.

Жагою помсти вибухає бунт:
„На Кафу! На Синоп! На Трапезунт!”

II.

Просяк вже кров'ю чорний камінь **стіл**.
Здіймаються в німій молитві руки.
І глухне стогін в темні склепінь,
і чорні тіні, наче чорні круки...

І сторож - яничар кида проклін,
і зір його — зір лютої гадюки.
Таволга. Ятаган. Кайданів дзвін,
у крові родиться нестерпна мука...

Зірвався хтось. Припав грудьми до ґрат
— останній промінь сонця в морі гинув.
За обріями — де не бачить кат...
Невже ж це правда?

Гості з України?... —

„Прийдіть! Прийдіть! О, визвольте нас з брану!..
І захарчав під вістрям ятагану...“

III.

Вже місто спить у тіні мінаретів.
І ночі зоряної срібний спів
паде на сонну втомленість дахів,
на морські хвилі, що нестримним **летом**

вдаряються об камінь берегів...
А на твердині чорні силюети
спадає сон із зоряних наметів,
над заливом, що місяцем прозрів.

Вже треті півні в далечі запіли,
пробуджені заскиглили чайки...
Ударила об сонний беріг хвиля,

і винесла мовчазні байдаки...
Ляга туман, що місяцем мигоче,
на тихе плесо вод, на срібло ночі...

IV.

На мурах бій... Прокляття, трупи, дим...
Вогнистий стовп розтяв застиглу тишу.
Це — запорожці в штурмі сталевім
несуть зв'язку на блискучих списах...

Пожар підходить кров'ю... Б'ється дзвін
в'юнких шабелъ... Гармати гнівно дишуть.
І хвилі злі, збиваються у грім,
криваве золото пожеж колишуть...

Невольники рвуть пута... З-під землі
виходять чорні, повні помсти й карі...
...І довго ще кривавились шаблі,
й вогні глitalи трупи яничарів...

І гусне дим...

Земля зникає в млі,

Гуляє смерть...

Набрякли кров'ю хмари...

V.

Ще курява не встигла розійтися,
як злотом злопотіли хвилі — криця,
і ранок, що прийшов в туманних снах,
втопив жорстоку ніч у бурунах.

Нехай же море скаженіє, злиться!
Хай блідне з жаху змертвіла блакить ця!
— Під купами румовищ, що в вогнях,
ще тліє трупів погорілий пах...

Пливуть...

Лунає пісня молодеча,
що протинає хвиль дзвінку хуртечу,
і рвуть, і ріжуть дужі байдаки
цей ранок кучерявий, і палкий.

І попливуть звитягою ще п'яні
на тихі води сонного Лиману...

КИЇВ

I.

У синяві степів, у слави димі,
де Дніпр рвучкий основи міста мис,
де доля — тінню лютої повії,
ти сниш минувшину непримириму.

Пливуть віки верхами золотими,
і буревії війн вовками виють.
На лицарський порив блакитний Київ
благословля Великий Володимир.

Крізь золото великої держави
проходили криваві орди, Батий...
Вогнем і кров'ю карбували славу
сини твої кремезні і чубаті...

А ти стоїш, щоб з смертю воювати
наперекір покореній Полтаві.

II.

Вже хмари котять північний туман,
лягають брилами на древнє місто.
Померкло злото догорілих бань
і буря б'є сухим осіннім листом.

Пустило сонце кров руду із хмар,
і потонуло, впало в безвість млисту,
На сконі дня росте грізний кажан,
це — розправляє тіні крил Мефісто.

Під ним у муках корчиться Дніпро,
і північ виє хугою холодна.
На твоїх бруках знов чорніє кров,
і смерть спиняє, спрагла і голодна,
людей... дітей...

Під мурами, під тином,
там тіні йдуть з блискучими очима...

III.

Ударами здригнеться далечінь,
загравами покриється багрово.
Проти мечів піднімуться мечі
і порохом руїн закуриш знову.

Крізь дим пожеж, вмирання і кличі,
потвори танків у вогні і крові,
з дітьми зарізаними на плечі
знов тіні Гонтові й Залізнякові.

І поховують... Спомин припаде
страшні могили, наче древній порох
і встане сонце дуже й молоде

над вежами Софійського Собору.
На ліс, на степ, на гори і пороги
заграють дзвони пісню перемоги.

СТОЮ В СТЕПУ...

Стою в степу. І хижий вітру спів
вдаряє ув обличчя, рве волосся.
і мчить по тирсі морем бурунів
ген-ген за обрій...

Полум'ям знялося
блакитне небо. Обрій догорів.
Лягає ніч, мінливі сни приносить,
і мертвий місяць срібним слявом росить
старі дахи поснулих хуторів...

І меркне Гонта й хмурий Залізник,
і гаснуть їх криваві контури.
І знов здригається в жадобі бурі,

налита кров'ю і вогнем, земля...

Минає ніч... Зникає далеч хмура,
а Схід уже на день благословля...

НАПЕРЕДОДНІ

ВЕСНЯНІ СОНЕТИ

I

В повітрі скрізь — хмарки русоволосі
Закучерявили лзвінку блакить
І теплий вітер леготом тремтить
І пестить шовки трав, квіток.

А роси
Яскравість барв міняють кожну мить.
Вирус ліс шумкий, простоволосий,
В повітрі жайворон дзвенить, підносить
Тремтливу пісню в неба оксамит.

А ти лежиш розмріяна, надхненна,
О, дівчино розквітла і п'янка.
Спада коса на соняшні рамена,

Хвилює лебідь — груди...

Благословенна!

Почате сонцем спіє вже життя
В твоїх гарячих і блакитних венах...

II.

Всміхасяся. Шовково пестиш квіти,
Бруньок перлини наливаєш медом,
Мережиш мрії з ясних оксамитів,
Про сонце, що вітатиме у тебе.

Солодке тіло, біле, наче лебідь,
І очі сині, наче самоцвіти.
Зроди життя, щоб зривом динаміту
Ударило в лице погідне неба.

Зроди життя буйне і кучеряве
З мечем в руці, з залізним серцем в **грудах!**
Нехай піде у бій, в хоробрих лавах,

Хай криком бою сонний світ розбудить!
І виведе із чорної безодні
Весну нову, святу весну народну!

НОКТЮРН

У далечі замріяній, імлістій
Застигли зорі в мерехтливій тиші...
Це ніч гуляє в зорянім намисті,
І вітер ряд топіль шумких колише.

Три зорі грають в грі семибарвистій.
Під ними дім біліє квіттям вишні.
Вирує ліс за ним зеленим листом,
І місяць родить привиди розкішні...

А ти стоїш струнка, граційна, боса,
Немов русалка — в мрій прозорім храмі...
Рукою пестиш тріпотливі роси...

... Ще мить — і знову стін холодний камінь,
Що знов зиму у літо мрій приносить...
... А ти застукала у серця брами...

НА ЕМІГРАЦІ

Вже котить бронзою смуглявий вечір,
Горять дахи від соняшних проміть.
І тільки в синій сутіні ожить
Всім поривам і мріям молодечим...

Тоді вгавас міста колотнеча, —
Замість дахів — блискуче злото жит,
І думи мчать крізь бурі та хуртечі
В далекий степ, в веселчасту блакить,

Де вічна синь козацького простору,
Де жижий гуркіт чорноморських хвиль...
А тут — крізь дні, крізь ночі непрозорі

Шулікою понад ліси і гори
Летить нестримна мрія з диких піль...
І гасить біль... Нестерпний, гострий біль...

ОСІННІ СОНЕТИ

I

Всміхається блакитноока осінь
З-за кучерявих звоїв сивих хмар.
Ліси зняли в золотий пожар,
Крізь листя мчать вітри простоволосі,

Плакучим вербам чешуть русі коси,
І кров'ю повнять соняшний пугар.
І розсівають іскряний янтар
Холодні, мов мечі, осінні роси...

А потім небо хмарами вагітне
Нагнеться над землею, вітровій
Заграє ще на скрипці дощовій

Прощальну пісню. Зимну, непривітну...
А потім — тиша...

Крізь застиглий спокій
Зими холодні, ледвечутні кроки...

II.

Осіньне листя вже у бронзу дзвонить,
Сміється сріблом ранішня імла.
Не все ти, земле чорна, віддала
З плодючого, розораного лона.

Дала ти овочів достиглі грона,
Солодкість вин . . .

Розірвані тіла
Дерев, кущів багрянцем обвела
Під допровід вітрів дзвінких симфоній.

Ти не зродила генія-титана,
Щоб в загравах і бурях перепон
Списав у крові стоптаний закон,

І вивів рід свій з забуття, омани . . .

Вже ранок стукає в шибки вікон,
Виходить сонце від вологи тьмяне.

МРІЯ

Я бачу всю тебе в вишневім квітті,
У рясоті рожевих пелюстків.
Давно вже обрїй синій догорів
Усмішкою привітливого літа.

Хоч і природа, хмарами сповита
Шле з вітром в танок золото листків,
Я завжди чую твій безжурний спів,
І радісність весняної блакиті.

І ти встаєш леліяна в уяві...
Я пізнаю тебе: це ти — весна!..
Хоч тоне світ в безрадісній темряві,

Хоч стигнуть візерунки на шибках...
„Люблю Тебе!..”

Мов в сні підношу руки...
... І тоне в тьмі крик болю, і розлуки...

ОСІННІЙ РАНОК

Вже чорна ніч в туманах ранніх тоне,
Скриваючи в кущах ще сили злі.
І тихе сонце, наче кров червоне,
Пливе угору в синім неба тлі...

Осінній ранок пурпуром холоде,
Купається в молочній сизій млі,
І тихий вітер, наче буйні коні,
Копитом б'є по зляканій землі.

Повітря, мов вино, міцніє п'яно,
Останній лист — в незайману блакить
Летить із вітром в передсмертнім танку...

І спіє день.

Ясніє кожна мить...

З усмішкою, що золотом горить
Застигла смерть на синіх крилах ранку...

І ТУГА, НАЧЕ РЖА...

І туга, наче ржа, що їсть залізо.
І небо — оливо... Чужинна самота...
І міста гамір... люди, і сльота,
І ліхтарі туманні, наче сизі...

Йде ніч осіння, що блукає низом...
Тікаю від людей, мов хижий птах,
І бережу мовчанку на устах,
Кохаючись в огненнім золоті візій...

І чую: сонну тишу ночі ломить
Крицевий крок стрункокогортних лав...
... Ніколи я нікого не кохав,

Так, як тебе, Незнане, Невідоме...
О, дай нам жити бурею заграв,
Дай спалахнути блискавкам грому!..

КРУТИ

Земля дрижала. Схід вогнем горів.
Сурмили сурми. Гримали гармати.
А в їх очах вогнистих та завзятих
палав святий, благословенний гнів.

Ішли, де білість снігових полів,
де смерть взялася з вітром танцювати.
Свистали кулі... Рвалися гранати,
— і постаті майнули в вир вогнів.

І прогоріло... Порохом зайшло...
Могилки триста заросло травою.
А ти, як все, усмінене село
сниш сині сни в солодкому спокою,
— — — — —

ПОЛЯГЛОМУ ПОБРАТИМОВІ
ОЛЕКСІ БЛИСТОВУ

Вже молитви тремтять в горінні свічок
І сивий дим кадильниць хмелем п'янить.
Схилились чорні постаті в тумані,
Далекі дзвони задзвонили тричі...

Побожністю горять німі обличчя,
В застиглій готиці чужого храму.
„За кров твою, за побиття, за рани
Твій дружній спомин нас на помсту кличе...”

А там, де хижі дебри, й гори сині
Тобі співають пісню колискову,
Де сходять зорі, де за полонину

Туманом сивим в далеч пурпурову
Спадає ніч — там чути відгук бою...
Це месники кують холодну зброю...

БУРЛАЦЬКЕ

Як зійде ранок юний і червоний,
Мов з розцвіту розсміяних вишень,
Коли в тумані зроджується день,
І мчать у безвість снів вогнисті коні,

Встаю з землі розораного лона,
Молитву шлю. Ступаю до стремен.
Тремтить в блакитній далечі ген-ген
Моя мета, мого життя корона.

До неї йду. Незнаний. Незбагнутий.
Крізь шум лісів. Крізь спеку пустарів,
Крізь дим і смерть. Крізь злидні і крізь скрути.
Крізь чорні лави лютих ворогів.

Я меч верткий уперше нагострив,
Щоб в герці бойовому спалахнути!

ТАРАСОВА НІЧ

Над покореним степом ще північ повзе,
гайвороння кружляє крізь хмари...
І за краплею крапля паде в чорнозем
й виростають із крапель цих — за́грави.

Руки сковані путами, зціплений жах,
сходять кров'ю роз'ятрені рани.
І про волю, що стане на вістрі ножа,
снить самотня могила під Каневом.

Хай сторожать її! Хай стріляють з рушниць!
(Мабуть чують, що час їхній вибив!)
Бо жорстоким століттям напружена міць
вже від болю не вдержиться — вибухне!

І з розкованим ревом мотор і мотор
ген — на північ закрутить півколо...
І дрижатиме пустка від наших когорт,
і блищатиме віддаль від шоломів.

НАД ЧОРНИМ МОРЕМ

I.

Прокидається обрій.

Нуртують розбурхані хвилі
Чорним оливом б'ють об червоний, народжений день.
А над морем чайки, що рояться мов сніг білокрилі,
Перекрикують гомін далеких козацьких стрілен.

Ранній холод, мов ніж.

Я на скелі стою, щоб побачить,
Перший ключ журавлів прокурликав — крутнувся
[Й промчав
Так, напевне це він — гордість військ і морів —
[Сагайдачний
На турецьку галеру козацькі чайки виряджа.

II.

День росте в височінь і вдаряє роз'яреним вітром
Вже хребти бурунів на шматки розривають туман.
Запах квітів і трав у солодкому в'ється повітрі,
Біле сонце з безодні полудень важкий підніма.

Над степами блакить розгорнула огненні колеса
І в пилюзі зловіщій зникають пожовклі шляхи,
А в душливім диму стугоніє купецька Одеса,
І доба, мов прокляття, злітає на сонні дахи.

III.

Вечір тихо підповз і нечутно схилювся над морем,
День відплив в далечінь, наче парус біліє здаля,
А вода, мов смола, вічно чорна, густа та сувора,
І на пінних хребтах хтось пурпурову кров розілляв.

Сходить зоряна ніч. Відкриває глибіню порожнечі,
Сизий спокій спада на німу степову далечінь.
Тільки море козацьке не спить.

Там вітри і хуртечі,

І у рокоті хвиль грає гомін стрілен і мечів.

Прага 1941 р.

ПОВОРОТ

Сніг літає над бруком. Сніг пестить: Засни!
Віє в очі туман чужини.
А за мною . . . За мною чи стогін, чи спів
Котить спалений вітер степів.

На пустелю бетону схилився димар
Стигнуть кригою привиди хмар
А я хочу, я хочу клонитися ниць
Перед тінню святих шибениць.

**
*

Знов покличе до бою. Крізь морок сирен
Виростатиме з півночі день.
Над покорені села, над хмурі міста
Заспівають „Осанна” уста.

І зів'януть на попіл гадюки доріг,
Блисне ніж під соломою стріх
Зарокочуть нові панцері . . .

І Дніпро

Кине в море роз'ятрену кров.

Прага 1941

СТАРА ПРАГА

ЛЕГЕНДА ПРО СОБОР СВЯТОГО МИКОЛАЯ

I.

Де моляться святі ікони
Крізь сизі хмари ладану,
Де страдним постом і поклонами
Святі зустрінули весну,

Де сонце променем не сліпить
Пожовклі надписи старі,
Де володіє тінь розіп'ята
На сходах темних вівтарів,

Де сні таємні снить Пречиста
Про громову, останню ніч,
Там хтось високий, буйний, пристрасний
Покинув стіни кам'яні,

Припав до ґрат худим обличчям
І чув, як дихає земля,
Як манить — йде русява дівчина
В набряклі зеленню поля,

Як вітер вільний, молодечий
Сплітає в бурю пелюстки,
І як згоряють золот-вечори
Над срібним закрутом ріки.

Тоді замок німого болю
Холодний спогад відчиня,
І про сумну, чернечу молодість
Високі мури гомонять.

Тоді душа пустельно плаче,
Горить у полум'ї погроз.
... А над молитвою гарячою
Дрімає втомлений Христос.

II.

Прозора ніч шляхів торкалась,
Курився місяць-молодик.
Крізь синь лісів, крізь срібні далечі
Ішов самотній мандрівник.

Мабуть спішив в зелений ранок,
Де упокоїлась ріка,
Та гострий зір блукав туманами,
Когось все кликав і шукав.

Мабуть спішив, де лай собачий
Котив з осель дзвінку луну,
Щоб поспитати, чи не бачили
Його украдену весну?

Чи тут була? Чи промайнула?
Чи чари діяла? Кому?
І чи до всіх так усміхнулася,
Як усміхнулася йому?

Бо він сходив долини, гори,
Й покинув келій сірий сум.
Та за обличчями суворими
Застигла насмішка і глум:

„Іди від нас, чужий прохожий!
Ми — добре знаємо, хто ти!

Ти кинув стіни дому Божого,
Ти — апостат!

Ти — єретик!”

Ти єретик...

Ще може вчера

Слова ці впали, мов мечі.

... А нині — вабить знов озерами

Туманно-синя височінь.

III.

Давила обрії посуха,
В житах — серп вечора дзвенів.
Поля корилися і слухали,
Як з-понад зляканих стернів

Котився з хмар осінній гомін,
В піски, в далекі пустарі...
Жебрак сліпий, жебрак утомлений
Ішов крізь куряву доріг.

Чорніло вуглем тіло хворе.
— Це вітер шмаття лат розтяв,
Присипав сріблом білу бороду
Й від спраги спечені уста.

Це вітер пружив дужі крила,
Вдаряв об чорну твердь землі.
А ген — над ним невпинно квилили
Журливі зграї журавлів.

Вони від Праги прилетіли,
Де снить граніту омофор,
Де дивну дівчину — всю в білому
Замкнули в соняшний собор

Перед зимою сліз і болю,
Перед заливами сльоти.
Вона застигла там і молиться,
І в головах — вогонь святих.

А як заб'ють весняні води,
Як дзвоном сонце загуде,
Ї пускають — ніжну вродою —
В п'янкий від вологости день,

В суворий ліс, що гілля супить,
В холодну даль, де вітру гра.
Щоб наливала кров'ю пуп'яхи,
Щоб хвилювала килим трав.

IV.

Завила ніч, глуха вовчиця
Під вістрям раннього ножа.
Це сам Господь, мабуть, правицею
Сліпого старця проводжав

Крізь день новий, крізь день високий,
Крізь спрагу спек, крізь вихор бур.
І знов шляхи лунали кроками,
І знову стукотів костур

Крізь зими пристрасні, та гострі,
Крізь літа — полум'я пожеж,
Де дивне місто в сиві простори
Підняло сотню чорних веж.

V.

Від сірих стін, де сивий попіл,
Де хмурий брук в дощах заснув,

Собор здвигнув зелені копули,
Покликав з просторів весну.

Дзвонили дзвони міддю литі,
Дрижав свічок кадильний жар,
Холодний мармур ріс молитвою
В лунці хорали хижих хмар.

І люди йшли у тінь небесну
В глибоку тінь церковних стін.
А там — весна пливла за веснами
І осени курився дим,

Там — голий парк гілляччя їжив,
І чули вежі тишини,
Як плачуть вулиці засніжені
В обіймах лютої зими,

Як тоне ряд в колонах мурів,
І як худий, високий Гус
Дзвенить залізом, грозить бурями,
І пара йде з гарячих уст.

Продудонить в костельній тиші,
Здригнеться в соте лютий трон,
Заплаче гірко по залишених
Погасле золото Мадонн...

VI.

І старець став на древній площі,
Простягнувши руки в синю гру,
У гору звівши чоло сплющене.
І падав цвіт на мокрий брук,

Мов вишня дозрівало літо
В блаженних закутках садів,

І пеклом дихав камінь виритий...
І осінь, свіжа від плодів,

Пливла із піль янтарноросних,
Щоб пити золото і кров.
Та він — проклятий гнівом Господа,
За те, що втік від молитов,

За те, що за весну принадну
Продав і пости і жалі,
Й пахучий дим святого ладану,
За це — прикутий до землі

Він застигав.

Холола пам'ять,
І смерть, перекупка сліпа
Скувала рух.

І тільки каменем
Прозвала байдуже товпа

Того, хто жив, хто ще не вмер би,
Хто б вічність пристрастю горів.
Та присуд впав...

Обличчя щербилось
Під дужим напором вітрів.

Під сніжним перстеном покори
Воно чорніло, день-у-день,
І розсипалось мертвим порохом
В болото буднів і людей
Ддібних від радощів, від гніву,
Від жаху смертної руки...

Собор, мов пісня недоспівана
Дзвенить крізь простори й віки.

ФАВСТІВ ДІМ

I.

Над білий брук, над готику хрестів,
Над тихе плесо сонної Велтави,
І над дахи високі та прості
Пливло угору сонце золотаве.
І було чутно — моляться святі,
Крізь їх молитву проростають трави,
Говорить ліс і куриться туман
Над гостроверхим профілем Градчан.

І хто він був? Пройдисвіт, чи студент?
Мабуть недавно ще сидів в холодній,
І врешті вийшов в синій, літній день.
Та що ж йому? Безсилий та голодний
Він виглядав, як обгорілий пень,
Що гострим гіллям вистрелив в безодню,
Якому байдуже звіринний рев,
Пташині мудрощі й пісні дерев.

Тепер ось на базар він правцював
(Щось може вдасться потягнути знову).
А потім до садів чимчикував,
Щоби зірвати солодкавий овоч.
— Одного разу спробував із трав
Від пастуха відманити корову.
Не пощастило.

Били, наче в дзвін,
І кинули в вогку, тюремну тїнь.

Погідне сонце — пісня синіх веж
На бруках тоне, з пелюстковим виром
Крізь темну хмару вечора пливе.
Вітри завивють, мов голодні звірі,
І сизий день, мов спогад заживе
В холодних мурах вогкої квартири,
Яку прикриє місяць — сонний гість,
А в час дощів і бурі — Карлів міст.

Тремтів в повітрі вечоровий дзвін,
І тіні довшали, мов темні ріки,
Юрмились вулиці.

Лиш він один,
Немов тікав від гамору, від крику,
І ось попав в якийсь старезний дім
З пустельними отворищами вікон,
Що обіцяли спокій і нічліг.

— — — — —
І під ногою заскрипів поріг.

Холодна п'ятьма в сітку павутин,
Немов сліпця в серпанок прохолоди
Його вгорнула. Йти? Чи не йти?
А під ногами говірливі сходи
Глушили відпочинок самоти,
Провадили у безвість...

Трохи згодом,
Оббивши лобом роги ветхих стін,
Ввійшов він до просторих передсінь.

В глибокім комині ворожив сич,
І в ясний день пересріблвся ранок.
А він ще спав, бо мабуть цілу ніч
Йому голодні снилися цигани,
Що рвали нігті, дерли шкіру з пліч.

... А як прокинувся, неначе п'яний
Кусав щось з пригорщі, повітря їв,
— І голова бриніла від джмелів.

І тільки під склепіннями затих
Його лайливий, непривітний голос,
Як виринула сотня мудрих книг
І станула, зігнувшись, в півколо,
Зваливши стіл із порохнявих ніг...
А на столі...

І він протерши чоло
Здивовано подався крок узад —
Сіяв там щирим золотом дукат!

Сіяв дукат! Мабуть не має фарб,
Щоб змалювати стоголосу радість.
Бо спів блакиті, сонця літній жар
Це лиш далека, грійлива розрада,
Що розганяє чорні зграї хмар,
І ніжно пестить голубине стадо.
— А тут, хтось в блиску золота сховав
Йому голодному — передсмак страв.

„Вже досить злиднів голих та гірких!
Сьогодні погорджу я своїм лихом!
Сьогодні погуляю”!

Він вже встиг
Сховати гріш в кишень бездонні міхи,
А як сховав — з-за купи грубих книг
Заллявся хтось таким зловіщим сміхом,
Що яру кров заморозив на лід,
І вивів на чоло холодний піт.

Студент застиг...

Здавалося йому

Що тут його спасуть думки про Бога.
Та не почувши, крім бриніння мух,
І свого віддиху вже більш нічого,
Надяг на чуба драний капелюх
І, глушачи у грудях всю тривогу,
Веселих став нагадувать пісень,
І сходами зійшов в зелений день.

II.

В повітрі висів медоносний дощ
І пах бузок, схиляючись на мармур
Річками вулиць, глибинами площ
Спішив студент до знаної винарні,
Де з жестом пана скинув ветхий плащ,
І поклонившись двом панянкам гарним
Замовив всім на злість й навиворіть
Смачну вечерю, снідання й обід.

На хвилю відлягли від серця злидні —
І спогади розвіялись, мов дим.
Чужі всміхнулись лица, наче рідні,
І жарт за жартами струмком дрібним
Поплив безжурно, весело, свobodно.
Чарки світили позолоттю вин,
Будили кров у серці молодечім
І синій ранок на червоний вечір

Перемінили.

Вже давно поснули
Прозорі вежі. Навіть хмурий Тин
Стягнув всі привиди віків минулих
В глибоку сутінь.

Наш студент — одинок
Заточувався закрутами вулиць,

І п'яним співом демонів збудив.
Вони із темних закутків знялися
І з вереском рванулися на Місяць.

Та він не чув, як підкрадалась втома,
Збивавши хміль із голови до ніг,
Він не почув, як в ніг старого дому,
Мов хриплий півень заскрипів поріг,
Він не почув, як в застінку одному
Тремтів і завмирав ледь-чутний сміх,
Той самий сміх, що ранку золотого
Пірвав тривожну думку аж до Бога.

Глибокий сон його покинув пізно
(А снились певно пристрасть і гріхи!)
І бачив: день, неблагана сіризна
Сльозавить мертво на старі дахи.
І чув, як голод, мов рука залізна,
Рве шлунок. Хочби окраєць сухий!
Але даремне.

Тільки зліпок глини
Знайшов в пилюці погляд яструбиний.

Яка ж з вас користь, книги перевчені,
Жмутки паперу і чорнильних рік?
Коли у мріях видиться печеня,
Вино солодких танців і музик,
Коли ще й вітер роздува кишені
Й безжалісно висушує язик.
Тоді в житті — не вперше, але **всоте**
До вас нема ніякої охоти.

СПІВАЮТЬ ВІЩІ МАДОННИ...

Співають віщі Мадонни,
Схиляють чола святі,
І з хижим вітром холоне
Хтось срібний на чорнім хресті.

Ховає в північ обличчя,
Обличчя сліз і жури...
Пристань, чужий мандрівниче,
Послухай вулиць старих,

До ніг йому поклонися,
Цілуй застигли уста,
Й почувеш, що груди — криця,
Що серце — голодний птах

Невпинно б'ється від співу,
Ворушить бронзову кров...
... І ранок — червоний півень
Злетить на камінь будов.

ПРИЙДИ ОДИН...

Як згусне дим,
Як згаснуть речі,
Мов зжовклий лист,
Прийди один
В зелений вечір
На Карлів міст.

Там, біля склону
Старого міста
До мілини,
Знайдеш ікону,
Де снить Пречиста
Таємні сни.

І до води
Піди, щоб змити
Свій денний гріх,
І поклади
Найкращу з китиць
Ти їй до ніг.

Поглине втома —
Бездонних долів
Гіркий тягар,
І злине промінь,
Мов білий голуб
До синіх хмар.

Дзеркальність вод
Переіскриться
В холодну мідь
І сам Господь
Твою правицю
Озолотить.

В СТАРОМУ ДОМІ

Пливають тумани-ріки,
Осіній дощ гуде.
В рядах холодних вікон
Темніє пізній день.

Тече крізь жовті сіни
Олив'яна вода.
На стінах — серафими
Задивлені у даль.

Мовчать в важкій задумі
Біблійні три царі.
Над головами — сумерк
Розвісив ліхтарі.

Скриплять старезні сходи...
Крізь порох павутин
Хтось вічний в ризах ходить,
Кидає в простір тінь.

А як застигнуть дзвони
В вечірній висоті,
Він молиться Мадонні
Безсмертній та простій...

6 травня 1945

ЛЮБЛЮ!..

Чи ми ще зійдемося знову,
Чи вже на віки розійшлись?
Т. Шевченко

Люблю?

На це не мають слів
Ні мрійники, ні філософи.
Тоді, як полум'ям горів
В моїй уяві ніжний профіль,

Зникала пільма у ночі.
Поля далекі, ранки сиві,
І вітер — срібна височінь,
Весна плодюча та бурхлива

Летіла золотом доріг,
Де ви і я й розквітле поле.

— — — — —
Та за вікном віщує сніг,
Що ми не зійдемося ніколи.

БЛАКИТНА СУТІНЬ . . .

Блакитна сутінь на дахи будов.
В червонім вечорі — тремтить ріка.
Співаю зором вечорову кров
І серце, мов рука чарівника.

Погасне місто, стихнуть вулиці,
Дрижатиме ще дня останній дзвін.
Нехай прийдуть поети та співці,
І віддадуть вам свій низький поклін.

Ви усміхом розсійте поміж них
Палке надхнення, королівно муз.
. . . Та не чекайте ранків золотих:
Я не прийду, і вам не поклонюсь!

НАД МОРЕМ МІСТА ...

Над морем міста свище вітер
І палить полум'ям пожеж.
Я хочу дні нові зустріти
На сірих сходах чорних веж.

Під мною простір полохливий
Туманну пащу відчиня,
І хтось — в застиглому пориві
Тримає вічності коня.

А я дивлюсь з далеких копул,
І бачать хмари і дахи,
Як присипає сивий попіл
Снігом зав'язні шляхи.

ДИКЕ СЕРЦЕ СТЕРПНЕ...

Ти спішиш в блакитне надвечір'я.
(Хтось там кличе з далечі доріг).
Перекинусь в кам'яного звіра,
Причаюсь на сходах брам твоїх.

В тиху ніч простеляться дороги,
Золотом займеться камінь веж,
І ріка, мов полум'я тривоги,
Крізь тумани сині попливе.

Дике серце стерпне і пристане,
Буде пити передсмертний біль.
І згадає, мабуть, як востаннє
Покорилось втомлено тобі.

ДИМНЕ МІСТО ...

Димне місто, в тіні копул мідних,
Наче пес, притулиться до ніг.
Ранні зорі непорушно збліднуть,
Як почують твій безумний сміх.

І ріка, мов вічність супокійна,
Раптом спинить хвиль холодну гру.
На останні, пристрасні обійми
Я жорстокі кігті нагострю,

Дужим скоком сколихну будови,
Продзвеню повітрям, мов стріла,
І присиплю порохом румовищ
Каменем розчавлені тіла.

А як ранки — полум'ям багаті
Подолає ранкова імла,
Накажу я вітрові злизати
Чорну кров з моїх гранітних лап.

П'ЯНИЙ ВІРШ

Посипались в курник сріблясті зграї,
Блакитну чашу місяць не допив.
Летять в туман надщерблені трамваї,
Хитаються будови і стовпи.

Пливе земля у простір неспокійна,
Надранні хмари — просять у танок.
Я п'яний щастям і вином подвійно
І величаю щастя і вино.

І згадую. А з споминами лунко
Пливе у безвість пісня білих ніг,
Цвітуть в кутках забуті поцілунки
І тиха пристрасть пестоців твоїх.

Міцну любов я вихилив і випив,
І кинув чарку у нічний туман.
Збираю квіти, що колись розсипав
Невтомний і зрадливий Дон-Жуан.

11 лютого 1945

СЮТЬ ЗОРІ...

Я. М.

Сють зорі срібне намисто
На молитву синіх топіль.
Ще востаннє поверну до міста,
Задушу ще востаннє біль,

Щоб у просторах димних вулиць
Серцем пити музику веж.
Щоб запитувати днів минулих,
Чи хтось рідний, любий живе.

НА ХОЛОДНЕ...

На холодне від бронзи небо
Вечір синю долоню простяг.
Хтось далеко відправив молебень,
Хтось до болю стиснув уста.

Ловлю сонця останній віддих,
Плюскіт, гру лісової води.
Тут безумно регоче віддаль,
Замітає твої сліди.

БУДУ ПИТИ...

Прогоріла остання буря
Хмурий дощ у даль пропалів.
Стогне пустка в темряві куряв,
Стогне чорна пристрасть землі.

Тягару небес не донести.
Не згасити блискавок жар.
На шляхів сліпі перехрестя
Котить вітер отари хмар.

Я покину пущі понурі,
І прибуду пізно в ночі
Під нестримну готику мурів,
Під важку, мов дзвін далечінь.

Буду пити люту напругу...
І — в знайомих тінях колон
Я зустріну в білому тугу
Біля вічно згаслих вікон.

ВЕСНЯНЕ ТРІО

Дрімає місто ранком п'яне.
Хтось кинув пісню в синє небо.
Весна засвічує каштани,
Свічки каштанів курять медом.

Свічки каштанів спалахнули
І кличуть в даль блакитним зовом.
Цвіте бузок в туманах вулиць,
І вежі моляться шовково.

*

Ріка закована в граніти,
В задумі чорній та глибокій
Пливе в безмежну бурю квітів,
Де ранніх хмар шумлять потоки,

Де повинню блакитний вітер
Хвилює ніжну зелень квітня.
Там день стрункий, золотовітій,
Мов перша молодість розквітне.

*

Де над лісами сивий гомін
Гуляє з вітром терпко й різко,
Де в дикі хащі невідомі
Ідуть соромливі берізки,

Де над розлогими полями,
Мов сторожа — дуби оружні —
Там — спраглим серцем і устами
Я вип'ю молодість і мужність.

23 липня 1945

ЛЕГЕНДИ И ОБРАЗИ

ПЛАЧІ ЄРЕМІ

Єреміє, зловісний пророче!

Леся Українка

I.

Покарав Господь суховієм...
Ніч буремна в даль одгула...
Тільки вітер весною віяв,
Обгорілі, мертві тіла

Придавили стрімкі бетони,
Затиснули вагою брил.
Море мурів — хвилі холодні
Піднялися в могутній бриг,

І застигли в дзвінкім розгоні,
Потопивши все, що було,
Погасивши іскри агоній
І зрівнявши добро і зло

У холоднім, гливкім болоті.
Крізь червоний вечора згар
Помолилися ребра готик
До навислих, бездомних хмар,

Що в глибинь відчинили двері,
І впустивши ліс димарів,
Чують й досі луну пропелерів.
На самотній, крутій горі,

Що звела обгорілі крила
До гіркої сльози — зорі,
Рве волосся, голосить, квилить,
Плаче-тужить старець похилий:

Повноквітна весно, не квітни!
Не красуйся! Загинь! Зів'янь!
Чи ж годиться в глиб динамітову
Кидать китиць жагучу грань?

Чи ж годиться, щоб з словом смерти
Ще дзвенів твій нестримний сміх,
І лунала блакить над мертвими?
Чи ж годиться ронить на них

Пелюстків невтомленні танці,
Й після заграв нового дня
Розгортати тумани ранкові,
Щоб із них, мов з мулкового дна

Виринали звуглілі стіни,
Спопелілі гори кісток.
Щоби хмари, хмари запінені
Розпливлися в зграю хмарок,

Тих хмарок, що в небо погоже,
Так далеке від всіх жалів
Відкривають для ока Божого
Невгасиме пекло землі.

II.

Боже! Боже!

Твій світ не втопить
Неминучу правду кінця.
Чи Ти знаєш, кого викопують
З-під гранітних брил гробівця?

Чи Ти чуєш?

Сверли-мотори
Підгризають грані заліз.
Там, під ними, засипан порохом
Хтось тяжить на гіркій землі.

Чи Ти бачиш?

Прогнили шмати,
Жовті кості — тисячі рук.
А над ними — молитва матерів
І зотліле сонце від мук...

III.

Приклоніте старечі чола
На просяклу від крові персть,
І присипте попелом голови.

Хай ніщо не згасить тепер
Слява жалю в храмі святому,
В темнім храмі ваших сердець,
Що єдиним жевріють спомином.

Бо забрав вам Вишній Творець
Ваших мрій мерехтливі зорі,
Ваших рідних дочок, синів,
Що не вмiли жити по корою,
І в покорі долати гнів.

Приклоніте старечі чола
На просяклу від крові персть,
І присипте попелом голови!

Покоріться!

Це — Божий перст!

IV.

Не тужи, не плач, Єреміє,
Невгомонний пророче зла!
Ще не раз бурем'ям повіє
Ненаситна, спрагла земля.

Ще не раз промчать Вавилони
Залишаючи чорний чад,
І озера заграв червоних.

Ще не раз замахнеться кат
Й під блискуче лезо сокири
Ще покотиться град голів...

Ще не раз лизатимуть звірі
З місця лобного стиглу кров.

Ще не раз топтатимуть коні
Непорочні тіла дітей.
Хто повстане в їх обороні,
Хто загине від кулі,

цей

Буде бачити вічне сяйво,
Доки встане страшний сурмач.

Не тужи!

Твоя туга зайва!

Твій жорстокий, старечий плач
Наче осінню дощ невпинний
Протинає рвучкі вітри,
Виринає з сердець материних
Крик болючий, нестримний крик,
Крик одчаю, лютої муки.

Понад мороком душ сліпих
Він лунає і в'ялить руки
І згинає покору спин.

І пройнявши кості й каміння,
Що кривавилось в боротьбі,
Він плекатиме покоління
Із тавром нікчемних рабів,

Що з горіння днів перехресних
Повні жаху підуть без мет,
Промінявши залишки чести
На облудливий дзвін монет.

... І програють всі карти — **чисто**
(Доля виграє з ними гру).

Хай святиться останній вистріл,
Що їх кине на мокрий брук!

І тоді, із черепів сірих,
Під стрункі колони святинь
Потече трутизна зневіри,
І не стане сліз...

Тільки ти
Будеш вити самотнім вовком
Понад нетрями ям-руїн.

Там одквітне весна й замовкне,
Де твоя розпростреться тінь.

V.

Той, кому не судиться вмерти,
В синю вічність оберне світ.

Ось граніт —
 приречений смерті,
Не скорився смерті граніт.

Прогула війна, прошаліла,
Впав у віддаль залізний крок.
Він ще встане, цвітуче-білий,
Мов молитва весни — барок.

Розповзуться тумани з вулиць,
Оживуть кам'яні святі,
На дахи, що давно заснули
Впаде неба прозора тінь.

У дротах переллятих сонцем
Зашумить електрична кров
... З-під землі грізні оборонці
Піднімуть важку корогов.

І будови — коштовні квадри
Полонять непорушний брук.
Сторожитимуть гуди фабрик
Вічну працю мозольних рук.

І щасливі люди зароять
Там, де все кричало від ран.
Буде мірра і буде зброя
Під погідним золотом бань,

Будуть простори, будуть дими,
А з-над них, неторкнутий злом,
Осінить Святий Володимир
Княжий город новим хрестом.

23 травня 1946,
Верхтесгаден

НАРОДЖЕННЯ ХРИСТА

В заворожену даль відлітали окрилені тіні,
Клуби хмар голубих протинало проміння зорі.
В вифлеємському хліву на пахучім, розстеленім сіні
Народився Христос.

Каганець вже давно догорів,
Але ясність сліпуча змикала потомлені вії,
І неждано побачили смертно-бліді пастирі,
Наче б з ясел отих, наче б з теплих обіймів Марії
Тихо сходило сонце.

Високо-високо в горі
Розпливалася стеля, кружляла у білому димі,
Розступилися хмари, відкрили лунку височінь,
І з розкритого неба злинали струнки херувими,
Щоб зложити Йому свій доземний, свій низький поклін.

Відчиняються двері — вривається вітер і простір
Відчиняються двері — пурпура, пурпура горить! —
Із далеких країн тріє царі — три вітані гості
Приклякають у порох, складають коштовні дари,
Присягають на вірність...

І блідо всміхається мати
Пестить Сина свого, і леліє замріяні сни...

А під схилом Голготи регочуть, готують розп'яття
І горляють:

„Распни!”

УТЕЧА

„Накорми Маріє дитину
І забудь про недавній жах!”

Хмарний день на піски полине,
Мов стрілою підбитий птах,
І безсиле крило простелить,
Щоб смертю вінчати лет...
Скоро ніч на глухій пустелі
Розіпне зоряний намет.

Скоро ніч, що кривавить досі
Віджене супокій з повік,
І даремне благає Йосиф,
Щоб забути цей смертний крик,
Це благання життя — у звірів,
Припадання до їх меча,
Щоб забути на ім'я — Ірод
Й на горіння помсти в очах.

Чий це плач несеться із вітром,
Наче туга голодних піль?
— Це в могилах спочили діти,
А над ними плаче Рахиль.

Хто цю землю невпинно росить,
Замість віщих дощів-розмов?
— Це в глибинь її кануть сльози
Ізмивають вчорашню кров.

Хто це з сивини суховію
Утікає в блакить чужин?

— Це бліда, мов ранок Марія,
І на білих долонях — Син.

Чий це плач несеться із вітром,
Наче туга голодних піль?

— Це в могилах спочили діти,
А над ними плаче Рахиль.

ХРЕСНА ДОРОГА

I.

Наче море глибоке, синє
Розлилося небо безвітре.
Над пустельним, німим камінням
Задрижало лунке повітря.

Не співали кедри Ливану
Не шуміли шовкові далі,
Лиш пустеля сонна і п'яна
Голосила виттям шакалів.

Лиш пісок золотів і стигнув
І мовчали кущі безлисті
А над ними летів і скиглив
Дивний птах — грізне передвістя

Й наче камінь кинув в яругу...
Але сповнився крик пророчий.
— Піднялась на шляху пилюга,
Затінила сонцеві очі...

II.

Це юрба запрагнула крові,
Насміхалася з мук Христових
Насміхалась — люто сичала,
Наче гаддя розчавлене
Через порошу жовту хмару:
„Тішся, тішся — юдейський царю! —

На чолі у Тебе — корона,
Усміх щастя на лицях білих!"
— І бичами червоними
Шматували тіло...

III.

Тільки синь відлетіла в безвість,
Тільки хмара принесла вечір,
І мовчазно підніс Він хрест свій
На пописані кров'ю плечі.

Небо впало на вістря ратиц,
І застигло знечев'я в стужі
Він ішов за правду вмирати,
Й на обличчі у Нього мужність.

Ув очах — невтомна покора,
На чолі — невмирущий спокій...
Він ішов. І в погаслім поросі
Завмирили сліди глибокі.

ПОВЕРНЕННЯ

Хто терпів, хто не тратив віри
Хто зберіг останню надію,
Той від досвітку ранку сірого
Тут чекав на свого Месію.

Він прийшов. У волоссі терня,
Чорна кров засохла на висках.
Кожний знав: — Він більше не вернеться,
На хресті, мов злодій повисне.

І пронизані лютим болем
Приклякали до слів молитви
Перед тим, хто єдиним поглядом
Розсівав чудотворне світло.

Перед тим, хто всю кривду зважив,
І за них — найслабших всіх станув,
Хто всім раненим і прокаженим
Засклепляв незліченні рани.

Перед тим, хто дав зір незрячим,
Хто кормив голодних й обдертих,
Хто дав спокій душі — блудячому,
Хто наказував: „встаньте!” — мертвим.

МАДОННА МОРЯ

I.

Над містом ночі шалів терор,
Пожар курився, хрипіли коні,
Свистіли кулі . . . Гудів мотор
Над хриплим криком сліпих агоній,
А море . . . море . . . Міцнішав шторм
І мчали в прірву хребти червоні,
Що в піннім вирі бездонних звен
Топили кожен зелений день.

II.

Асфальт топився, сичав бетон,
Згоряли трупи і віяв вітер.
А на майдані, де ряд колон
Палив хтось п'яний останній вістар.
І вийшла, вийшла з вогню ікон
Пречиста Мати слізьми залита.

До груді тулить сліпе пискля.

Димить під ними, горить земля.

Прага 1943

САМОТІСТЬ

ГОСТИ

У мій куток, де віщий спокій,
Де ніч пряде сріблясті сни,
Злітає з темряв білий сокіл —
Грізний володар вишини.

Сковза нечутно і не будить,
Все менший, менший розмах крил,
І припаде мені на груди, —
Й очима світить демон гри.

Синіють вікна далечінню,
Рядом топіль, намистом зір,
Червоний місяць водить тіні
І заворожує простір.

В повітрі привиди повисли
— Сліпуча просторінь шляків! —
Він прилетів і сів на крісло,
І люльку з хмари закурив.

А до вікна вдаряє різко
Надранний вітер, і паде.
З туманних піль, з зеленим блиском
Росте у вись блакитний день,

Тополі зодяга в бархати...
Яка нечувана шана:
Червоне сонце йде до хати
З чарками хмільного вина.

У ЛІСІ

Я увійшов в струнку святиню лісу
Між вітрові переклики сосон.
В прозорій мові ясенів та кленів,

В нахмуреній задумливості тисів,
В розхрістаній кріслатості корон
Бриніла радість паростів зелених.

ЕЛЕГІЯ ОСЕНИ

Вже доволі, досить блакиті
Вже не бути знов молодим.
Прогоріла весна і літо
І на полі лиш білий дим
Так нестримно пливе, так рівно
По заснулій сухій стерні.

Тільки ти, молода царівно,
Тільки ти ще не хочеш, ні,
Хмар холодних, тугих, мов криця,
Й простягнувши сонцю услід
Білі руки, ти кличеш:

„Смійся!

Сонце, смійся!”

Багато літ

Потонуло в ясних озерах,
І по килимах павути
Хтось прибуде
і стукне в двері.

Я зустріну його один
На порогах кімнат тінистих,
І мовчу, не прошу: „Прийди!”

Тільки осінь присипле листям
Мого гостя сумні сліди.

Тільки осінь промчить над полем,
Над ріллею, що знов завмре,
І застогне з німого болю
Верховіття струнких дерев.

І погасне все, що горіло . . .
З мокрим вітром вдень і вночі
Протинатимуть чорне тіло
Невгомонні, густі дощі.

ЗОЛОТІЄ ЛИСТЯ...

Золотіє листя, золотіє
Куриться сивастий дим ріллі.
Вечір жмуриє променисті вії
На принади чорної землі.

Я піду із брам старого дому
(День припав до поля і заснув)
Де смереки гомонять про втому,
Де берези шепчуть про весну,

Де під синім свистом вітровію
Пахне сонцем пригоріла мідь...
... Золотіє листя, золотіє,
Глибшає, мов озерна блакить...

2 жовтня 1945
Карльсфельд

КОЛИШЕ ВІТЕР ...

Колише вітер сонні трави
І котить в даль глухі пісні,
В зеленім присмерку гущавин
Згоряють вересня вогні.

Гілля чорніє.

Сиві шати
Звивають срібні павуки.
В тасмній тиші лікар-дятель
Карбує місяці й роки.

В тасмній тиші іскрять роси.
Так скоро спалахне пожар,
І ліс співає — осінь, осінь —
І пильно слуха натовп хмар,

Як над суворим осокором,
Що листя в простір розгубив,
Невпинно пророкує ворон
Зловіще слово ворожби.

28 вересня 1945

Карльсфельд

П'ЯНЮТЬ...

П'яніють жовті лози
Від осені вина.
На чорне срібло озера
Відіб'ємо човна.

Вітри туман принесли
На хвилі голубі.
Та ми дзвінками веслами
Розбуримо глибінь,

Підводні зрушим скелі
Й полинемо звідсіль,
Де в темній тиші зелені
Дрімають карасі.

Глибинне сонце згасне
Скоріше, як любов.

— — — — —
За нами тужать ясени
Й невпинно ронять кров.

12 жовтня 1945

Карльсфельд

ВІДЛІТАЮТЬ ВЖЕ...

Відлітають вже мудрі птиці,
У далекий, прозорий світ.
Вже не довго листю сріблиться,
Замігати самотній слід.

Вже не довго дубам залізним,
Гордим липам, важким, мов мідь,
Кидать в небо огненну пісню
І від співу вітрів п'яніть.

26 жовтня 1945

Карльсфельд

СИНЯ СУТІНЬ...

Синя сутінь невпинно висить
І ожинник гостро дере.
Хитро брешуть червоні лиси
Із гущавин старих смерек.

Темне віття сплелося густо,
Сипле бронзу дзвінку до ніг.
А під кленами — наша зустріч
Вабить сяйвом очей твоїх.

ВЛП СТРОФИ

I.

Поля, і сніг, і вітер в верховітті,
Нуртують і пливуть могутні хмари
У безконечність обр'їв холодних,
У сіру просторінь височини.

Стрункі тополі і малі хатини,
Далекий ліс, а в лісі бродить Січень.
Прозорі води б'ють крізь кригу леду
І йде велична, тиха самота.

II.

Я слухаю лісів. Залізну пісню
Несуть вітри з глибокого провалля
В далекий гомін сизого простору
На тихі руна вічно срібних плес.

В густих хащах пливе туманний присмерк.
Іду ярами, де гудуть потоки.
В снігу біжить слід заяця і вовка,
А за кущем — густа калюжа — кров.

III.

В безверхім храмі, де стрункі колони,
Пливе життя у молитовній тиші.
Густе повітря, наче дим кадильниць,
Липке та гостре, мов куці ожин.

У гіллях ворон править літургію,
Пливають з вітрами соняшні хорали,
Кивають головами верховіття,
Синіють тіні, золотіє сніг.

IV.

В стрімкім яру, де п'є з потоку сонце,
Зникає за кущами хвіст червоний.
Це — лісовий жартун, хитрун і вчений,
Мій добрий приятель — знайомий лис.

Мабуть багату здобичу здобув він:
Волочить по снігу червоні плями,
За ним летять жмутки барвисті пір'я,
І йде важка, нерівна боротьба.

V.

Зник чорний ворон в ранковій блакиті,
І довго, дзвінко б'є об гілку гілка.
З лісних висот упала грудка снігу,
Скотилася сльозою по чолі.

В гущавин тьмі скрипить срібlistий **явір**,
Старі дуби, зібравшись юрбою
Ще згадують у мовчазній задумі
Пестливу, непокірливу весну.

VI.

Замовкнув лис.

В повітрі тане срібло,
Падуть з дерев налиті сонцем краплі.
В коронах лісу причаївся вітер,
Спинився і мережить синю тінь.

Нагнулися важкі від снігу віти.
У пишній славі, в соняшнім тумані
Пливе над лісом велетень-полудень
В розсміяну, холодну височінь.

VII.

Все менше синяви в верхів'ях лісу,
Стрункіша сутінь і густіші віти.
В кущі колючі, у стрімкі провалля
Іду слідами зляканих диків.

Стиснув в руках холодну сталь рушниці.
Прозорий зір — невтомлений мисливий
Слідить останнє божевілля звір'я,
Його із луку вистрілений біг.

VIII.

Два вистріли уривчасті та гострі
Прорізали вогнем застиглий сумерк.
Здригнувся ліс, струснув холодне срібло,
Розбіглись в тінь сполохані дики.

Мій ворог впав і кров'ю він парус,
Заривши в сніг своє могутнє рило.
Останнє борсання.

Останній визов.

А з верховіть впаде нечутно смерть.

IX.

Згубивши в безвістях холодне небо.
З туманом сизим та густим морозом
Повзе з кущів важкий та сивий вечір,
І синю сутінь обертає в тінь.

Над мною чорне та вогке склепіння,
Під мною в урвищах бурлять потоки.
А я іду в туманні нетрі ночі
Шукати тайни вічних небезпек.

ЗА ГАМСУНОМ

I.

Це мій куток: стіна покрита рогами,
В тремтливій тіні вимірянйй крок,
І два ножі із поблисками строгими
Схрестилися, мов вістря блискавок.

Із печі сипле огниками русими,
І з вікон дощовий невгавний спів.
Мій Езоп спить, морга ліниво вусами,
І мабуть сняться — далечі лісів.

А на столі з паперами, з одежею
Остання добич з лісових яруг.

— — — — —
Так солодко під шкурою медвежою
Шукати супочинку від напруг.

8 листопада 1945

Карльсфельд

II.

Об чорну стріху вітер дзвонить дзвонами,
Скликає мертву сутінь до вікон.
А з закутків крадуться сиві спомини
І відганяють передчасний сон.

Мов оливо тяжить нависла стеля ця,
Хитається, мов п'яні, тіні стін.
І хтось прозоро та нечутно стелиться,
Мов згаслої лампади білий дим.

Та це не дим...

Під вигнутими бровами

Я пізнаю глибінь твоїх очей...

І смуги кіс — потоками шовковими

Зливаються за мармуром плечей.

III.

Там кличе даль з просоння злими півнями,

Там ніч біжить з туманних верховіть.

А тут — години йдуть рядами рівними

І срібна тиша в закутках лежить.

Чому далеко так? Чому не тулишся?

Чом грузнеш в землю? Там холодна персть!

Прокинувся: собака грізно щулиться,

Гарчить, встає, і їжить сиву шерсть. —

Майнула тінь.

Це знову сниться?

З гомоном

Гілля спадає з лісових корон.

Об чорну стріху вітер дзвонить дзвонами,

Скликає мертву сутінь до вікон.

IV.

Глибоке небо блакитніло скарбами.

Короткий сон я в грудях заховав.

І цілу ніч проговорив з Едвардою,

І тільки ранок чув мої слова.

Вливається відчиненими дверми

Вино прозоре, вічно-молоде.

А над ліси, глибокими озерами

Вже манить в даль широколистяний день.

V.

Ми раннім вітром легені напоїмо,
Забудемо про пристрасті ночей.
Широкий пояс я набив набоями,
Рушницю кинув на дзвінке плече,
І Езопа пустив:

Підемо, крикнемо,
Затягнем пісню, пісню лісову!
Та зупинився...

Під моїми вікнами
Хтось ще недавно потоптав траву.

VI.

Ліси заграли ритмами забутими,
І сонця куц в туманах розгорів.
Тепер я знаю: Із міської сутіні,
Із зойку авт, із блиску ліхтарів

Прибігла ти і мовчки тут спинилася,
Дивилась в вікна темні та німі,
І слухала, як дико серце билосся,
Як сич кричав, як п'яний ліс шумів.

ВИЗОВ

ЯК ОСТАННІЙ ПРОМІНЬ . . .

Як останній промінь загине
В обгорілім гіллі топіль,
Як просякнуть дощі осінні
Перелогои пустельних піль,

Як заплющить повіки месник,
Той, що вирвав життя зими,
Я вітаю надхненну весну,
І вдихаю вогкість землі.

*

. . . Як під впертим, ворожим натиском
Впадуть мури міцних твердинь,
Як придушать тюремні ґрати
Павутинну сутінь склепінь,

Між сліпими, глухими, кволими,
Що сльозами змивають гнів,
Я співатиму гимни волі,
Доки вистріл протне мій спів.

*

Як хвилина нещадно рівна
Перекине десятку літ,
Як торкнеться холодна сивина
Моїх скронь, як у білий лід

Переореться згасле чоло
Й застигатиме кров густа,
Буйну пісню, пісню про молодість
Заспівають спрагли уста.

24 червня 1946

Верхтесгаден

ПИШУ СПОВІДЬ...

Я сьогодні — в огненних зливах,
У душливім, трупнім диму,
Серед свисту цільних розривів,
Коли кожен знає, чому

Накипає жовч ненавистю
Й орють землю ядра стрілен,
Коли в гострий, негайний вистріл
Виростає підхмарний день,

Щоб погаснути в смертнім герці,
Щоб збагрянити кров'ю брук,
Пишу сповідь трудного серця,
Про життя — переливну гру,

Про єдиного мого друга,
Що у срібний край відійшов.
Про любов — негасиму тугу,
Негасиму тугу — любов.

29 червня 1946

Берхтесгаден

ПРОВЕСНА

Ще вчора в білім мертвець застиг,
Тремтіли свічі і плакав сніг.
Сьогодні ліс вже гілляччя пружить
І сонця співом горять калюжі,
І ранок сивий, мов дим кадил
Пливе з туманів воскреслих піль.
А віддаль тужить, а віддаль просить,
Щоб спити серцем глибоку просинь,
Глибоку просинь, — пахучий хміль
Й молитву горду струнких топіль.

Йди, мандрівче, невтомно йди!
Ти чуєш? В річці трицять леди!
Ти чуєш? В сплетах корон високих
Живуть-нуртують гарячі соки...
Ще хтось останки перел зберіг,
І сипнув в простір німих доріг.

Йди, мандрівче, невтомно йди!
Шляхи питають тебе: куди?
Шляхи лукаві, лисиці хитрі...
Блакитний вітре! Нестримний вітре!
Прозорі крила до льоту пни
Дзвени в верхів'ях!

Дзвени!

Дзвени!

Лице смугляве, тверді уста,
В волоссі попіл і кров густа,
І відблиск заграв осель згорілах

Тремтить ще й досі на згинах **вилиць**.
І чорне шмаття і стать його
Пройняло димом, опік вогонь.
І мабуть кров'ю налиті очі
Дивились довго в пожежі ночі.

ДУБ

В скалистий беріг мертвої ріки
Самотній дуб вп'ялив залізні кігті.
В ночі над ним шумлять лісовики,
Вітри збираються у пропасть бігти,

Щоб принести на крилах гомінких
В дар Місяця свому володареві.
Нічні тумани стеляться до ніг,
Шумлять привіт розбурхані дерева.

А він — грізний, розхристаний титан
В короні — місяць, в коренях — залізо
Кида дзвінким, услужливим вітрам
В безодню чорну королівський визов.

І загули ображені вітри
Відскочили і Місяця зірвали.
Летять над ліс, над гори, над яри
Гінці до хмар непереможним чвалом.

Вже блискавкою обрїй загорів
І покотився грім по голих скелях.
Уже тріщать могутні конарі,
І корені хитаються дебели.

Вже над хребтами гір — густі дими.
Деревам — жах. А скелям це — байдуже.
А дуб струною гордою дзвенить,
І до борні залізні м'язи пружить.

ПІДЕМО ВДВОХ...

Ярині В.

Сковзає тиша по камінню,
Що сніжним холодом завмре.
За нами — місто в чорних тінях,
В смичках оркестр, в гудках сирен —

Бряжчить чарками, точить тости
На славу літу та зимі.
А перед нами — димний простір,
Поля далекі, та німі.

А на полях — жорстокий вітер
Гуляє з смертю навздогін,
І заколихує сповиті
Останки трупів та руїн.

Над нами чад гіркий... Неспокій.
Ми йдемо, ми мусимо йти,
Де в загравах горять епохи,
Де починаються світи.

Підемо вдвох назустріч ночі,
Назустріч північним полям,
І два чуття: люблю і хочу
Ми кинемо бурям і вогням.

У ГОРАХ

Згубили хмари кресало
У п'асмугах зливен.
І знов сміється весело
Зеленоокий день.
Блукає промінь змієюю
В переливах роси,
І пахне даль мандрівкою,
Струмкішають ліси,
Нуртує тепла сивина
З вершечків голубих,
Над нами темна синява
І срібні голубі.

**

Струмки жолоблять жолоби
І піняться в скалі.
Ідемо з царства голубів
На сніжний трон орлів,
Що висить над безоднею
Де вітер, мов мечі . . .
Біжать, біжать холодною
Стіною в височінь
Хребти, хребти зазублені,
Нездолані людьми . . .
Та ми мети не згубимо,
Розітнемо грудьми
Заливні сонця повені
Повітря і туман,
Вершок цей непокорений

Покориться ногам,
Як плечі, спрагли холоду,
Спічнуть не ледівцях
Як небо-щире золото
Зорітиме в очах...!

29 червня 1946

Берхтесгаден — Баварія

Я НЕ САМ...

Поле вило голодним вовком.
Сонце гасло.

Синіла мла.

Ліс корився.

Блакить замовкла.

... В сутінь вечора ти пройшла,

І торкнувши серце руками
В темну віддаль кинула гру.

— — — — —

Я не сам...

Біля мене — камінь.

Мій єдиний, незламний друг.

АНДРІЙ ГАРАСЕВИЧ І ЙОГО ПОЕЗІЯ

Гірську гарячу і соняшну тишу Верхтесгаденських Альп сколихнув дня 24 липня 1947 року жалобний голос сурми. Відбився далекою луною верхів'ями покритих снігом гір, сповіщаючи, що тієї хвилини порвалася десь на холодних вістрях скель нитка надхненного життя людини. Тільки згодом стало відомо, що загинув, зірвавшись із скельної стіни гори Вацман і впадши із висоти 800 метрів, українець, пришелець із далекої Срібної Землі, поет і музик, пластун й альпініст Андрій Гарасевич.

Полонила його до нестями безмежна й велична краса гір. Вони стали для нього не тільки захопленням, не тільки пристрастю, але й гарячою любов'ю-коханням. Усю глибину і весь фатум отого кохання висловив він у листі до друзів — М. Степаненка і П. Миргородського — написаним незадовго до смерті:

„...поздобував усі здобуті і нездобуті верхи Верхтесгаденських Альп, сходив усі прохідні і непрохідні скелі і любувався не одним красвидом: Хто хоче пізнати красу природи, хай іде до нас, йому покажу я такі місця, що він до смерті не забуде!

Спеціально залюбився я в Пані Вацмановій — вона, на жаль, з щирого каменю, але що ж зробиш, коли іншої немає...”

Ота щирокам'яна Альпійська Пані стала для нього і приреченням. До неї він поривався і заради неї він згас, або, як це зафіксовано в ляконічному повідомленні: „Згинув трагічною смертю під час спроби перейти із західньої стіни Вацмана на верх т. зв. Вацманс-Фрау”.

Свою захоплену любов до гірських вершин, до здобування їх, що нею запалював він своїх друзів пластунів і поетів (з ним же мандрували і Юрко Федорович і Ніна Мудрик), свій незрозумілий інколи і далекий для людей із дальшого його оточення порив до гірської даліни висловив Андрій Гарасевич у своєму поетичному нарисі „Все вище”. Висловив так, як може зробити це тільки поет:

„— Ну, й чого ви шукаєте в тих скелях? — запитують мене тоді, коли я зором стараюся розкрити теємницю якоїсь

щілини, чи якогось переходу. Не відповідаю їм на це питання. Підніжжя гір сьогодні сині, їх верхи вкриті сніжними шапками, міняється до сонця. Я думаю, що кращої відповіді не треба."

І потому ще заспокійливе:

„— Будьте спокійні, ми дихаємо повітрям височини, холодом синіх ледівців і теплом далекого сонця. В прірвах клубиться ранковий туман. Прозоре повітря чітко зарисовує срібні вершини тирольських Альп, що манять нас у далекі простори, поза перстень людських границь."

У цих признаннях, у цих висловлюваннях увесь, цілий Андрій Гарасевич. Один із перших в рядах нової молоді генерації тридцятих років, бійців і поетів, високих і русявих, пристрасників висоти і слави, ненависників тюрми і тьми, зовсім інших — за словами поета — не таких, як ми, задивлених у геройство Крут й у велич української Столиці, залюблених у верхів'я майбутньої України, у візію Держави стверджуваної О. Ольжичем. Один із перших у рядах молодих поетів цього покоління, що для них поезією було не тільки слово, вірш чи пісня, але й само життя, чин і дія.

*

Народжений дня 13 серпня 1917 року у Львові, в родині Михайла і Софії з Кравичів, Андрій Гарасевич вже на четвертому році життя переїздить з батьками на Закарпаття — до Рахова і потім до Хусту, де відбуває п'ять років гімназійного навчання і звідки переходить 1934 року до гімназії в Ужгороді, що її закінчує в 1936 році. Перебування в обидвох цих закарпатських столицях стало початком поетичного шляху Андрія Гарасевича. Вірші почав писати ще в Хусті і друкувати їх, як теж і свої короткі нариси, став з 1935 року в Ужгороді у місцевих газетах і потім теж у журналах і часописах Львова й інших міст сусідньої Галичини. У початкових, учнівських віршах, писаних ще на гімназійній лавці і друкованих під псевдонімом Василь Сурмач у львівських „Обріях" і „Напередодні", Андрій Гарасевич висловлює мрії та поривання закарпатської літературної молоді, якою тепло і наполегливо опікувався. Освідомлював її національно і вишколював її літературно, видатний критик-ерудит Михайло Мухин, а формував і вів її потім О. Ольжич (Олег Кандиба). Ще в Ужгороді, де він перебував до осені 1937 року, почав Гарасевич писати сонети патріотичного змісту, здебільша із морською і козацькою тематикою, плянуючи вже тоді зібрати їх

в окрему збірку, що її він початково називав „Чорноморські сонети” і що вийшла в 1941 р. у Празі у видавництві „Пробоем” під назвою „Сонети”, вірші із якої увійшли до перших двох циклів нинішнього видання п. н. „Степова візія” і частинно „Напередодні”.

Видатніше присвятився літературній творчості Андрій Гарасевич у Празі, де з 1937 року він почав студіювати на Карловому університеті правничі науки, замінюючи їх вже після року на філософію і літературознавство. Вислідом тодішніх його літературознавчих зацікавлень був нарис про тогочасну закарпатську українську літературу, надрукований 1938 року у львівській літературній газеті „Напередодні”, і студія про творчість Євгена Маланюка, що її Андрій Гарасевич обрав темою своєї докторської, незбереженої, на жаль, праці.

У Празі Андрій Гарасевич увійшов до гурту т. зв. празьких поетів, зокрема зблизився з О. Ольжичем та Леонідом Мосендзом, що їм він завдячує багато у формуванні свого світогляду і розвитку свого поетичного таланту. Під їх впливом, зокрема за спонукую Ольжича, він закінчує працю над своїми сонетами, виданими 1941 р. заходом д-ра Степана Росохи.

В поезіях цього першого періоду поетичної творчості Андрія Гарасевича ще багато прикметної для тогочасної молоді української поезії декларативності і патріотичного патосу, але ж водночас полоняють вони своєю щирістю й захопленням. До сонетної досконалости ці ранні Гарасевичові сонети ще досить далекі, все ж вражає в них наполегливе зусилля молодого поета не тільки опанувати цю важку і сувору поетичну форму, але передусім бажання добитися ясности і чіткості свого поетичного вислову. В сонетній формі Андрій Гарасевич міг досягти справжніх успіхів і дуже жаль, що, послухавши різких критичних зауважень деяких критиків, він цю форму залишив, не повертаючися до неї вже ніколи. То ж саме пізніші його поезії, особливо ж із пізнішого празького періоду і вірші із еміграційного циклу „Самотність” доказують, як багато дала йому з мистецького погляду рання „сонетна” доба його творчости.

Дуже цікава для росту і формування Андрія Гарасевича, як поета, друга доба його поетичної творчости, що її можна назвати празькою (роки 1941-1945). Це поезії зібрані самим ще автором в циклі „Стара Прага”. Деякі із них, особливо ж початкові такі, як „Легенда про собор св. Миколая” і „Фавстів дім”, можна визначити і формально і змістово, як „студент-

ські", але ж усі короткі вірші із цього циклу — це вже справжня лірика, великий крок уперед у порівнянні із сонетами „Степової візії” чи сонетами й віршами перших празьких років Гарасевича, зібраними в циклі „Напередодні”. У цій ліриці, датованій здебільша 1945-им, останнім роком перебування Андрія Гарасевича в Празі, можна дошукуватися багатьох і різnorodних впливів: і Рільке, і Вороного, і Маланюка, а то й Блока, але найбільше в них впливу настрою самої ж таки стародавньої, релігійно-містичної і таємничо-романтичної Праги, що полонила в той час всеціло молодого поета, додаючи своїм мистецьким кліматом витонченості й елегантності його віршам.

В дальших поезіях цього циклу, нав'язаних тривожним неспокоєм воєнної доби, висловлене вже передчуття майбутнього життєвого і поетичного шляху Андрія Гарасевича, поета-альпініста, що для нього порив до вершин і мандрування альпійськими верхів'ями стали згодом і поезією й музикою, найглибшим змістом життя. Пориваючися „пити люту напругу”, поет виривається із димних просторів вулиць і з-поміж веж міста у країну „першої молодості”, щоб спраглим серцем і устами випити там „молодість і мужність”.

Зв'язані з празькою добою, але ж написані вже після виїзду з Праги, в 1946 році на еміграції в Німеччині Гарасевичові „Легенди й образи”, особливо ж його оригінальні і досконалі з формального боку і сильні своїм змістом „Плачі Єремії”, що в них молодий поет пробував знайти синтезу апокаліптичної воєнної і повоєнної доби, „невгасимого пекла землі”. Із своїм закінченням „Плачі Єремії” залишається найсильнішим і тривалим досягненням у патріотичній ліриці Андрія Гарасевича, одним із найкращих творів цього роду в українській поезії сорокових років. Силою свого патосу вони набагато перевищують інші поезії цього циклу — формально і за змістом добру релігійну лірику Андрія Гарасевича.

Найдосконалішими і найбільш зрілими з мистецького погляду в поетичному доробку Гарасевича треба вважати поезії зібрані автором в циклі „Самотність”. Поезії цього циклу визнала справедливо „за найкраще в літературній спадщині Гарасевича” фахова українська критика (Володимир Державин), хоч із окресленням цієї лірики, як поезії „камерного жанру”, не в усьому можна погодитися. Гарасевичові поезії цього циклу, сповнені настроями туги, осени і деякої життєвої гіркоти, було б більш справедливо визнати за „гамсунівські”, такі близькі вони своїми мотивами і ситуаціями до образів і сюжетів

у романах Гамсуна, таких, як „Вікторія”, „Пан” чи „Під осінніми зорями”. Це ж недаремно сам автор останні вірші цього циклу назвав „За Гамсуном”. Елементи „гамсунізму”, пережиті й оригінально оформлені і висловлені Андрієм Гарасевичем, наявні в усіх поезіях цього циклу, починаючи від „Гостей” і „Елегії осені” і кінчаючи цизельованими „Вілими строфами”. В поезіях цього циклу — увесь Андрій Гарасевич, такий, яким він був і яким його знали рідні і друзі: ніжний, стриманий, прямолінійний і захоплений романтик, сповнений поривів до незвичайного, до далекого, до вершин. Вірші цього циклу визначаються доброю формою, цікавою композицією, вмінням знайти і подати поетичну пуанту і вкінці теж гарною літературною мовою, що показує на довгу і зусильну, але ж успішну працю автора над формальними засобами поетичного мистецтва.

Ліриці циклу „Самотність” близькі і дорівнюють своєю досконалістю і зрілістю також і поезії з останнього циклу залишеної спадщини „Визов”, якою то назвою хотів Покійний окресити збірку своїх нових, поза „Сонетами”, поезій. Вірші цього останнього і в поетичній творчості і у цій книжці зібраних поезій циклу А. Гарасевича сповнені не тільки внутрішнім неспокоєм, тугою і бажанням кинути визов „бурям і вогням” і покоряти непокорені вершини, але й виразним передчуванням майбутнього кінця, призначеного молодому поетові волею Творця. Серед них вражають особливо ж рядки кінцевого вірша:

Я не сам.

Біля мене — камінь.

Мій єдиний незламний друг —

слова, що зафіксують болючим передчуттям картину гірської безодні, що в ній порвалася 24-го липня 1947 року — нап’ята завжди, як тятива лука, — нитка життя Андрія Гарасевича.

У літературній спадщині Андрія Гарасевича, що її зберігають Батьки його, і яка чекає ще свого видання, є теж і низка прозових творів, між ними друкована в журналі „Арка” (ч. 2-3 за 1947 рік) історична новела про Сервантеса під назвою „Очарована душа”, новела про сонати Бетговена п. н. „Аппасіоната”, спогад про друга юнацьких років закатованого в 1939 р. мадярами в Хусті Олексу Блистова п. н. „Побратими”, і зокрема цитований на початку цієї статті, поетичний нарис „Все вище”, в якому Андрій Гарасевич висловив своє безмежне захоплення високогірською туристикою.

Крім поезії й альпіністики мав Андрій Гарасевич ще третю пристрасть, третю любов у своєму житті. Була нею музика. Почалася вона ще в Ужгороді, де він вчився гри на фортепіані у відомій піаністці проф. Софії Дністрянської, й опанував цю гру в короткому часі добре й основно, ставши і в цьому роді мистецтва добрим виконавцем й інтерпретатором музичних творів, особливо ж улюбленого ним Бетговена. Світ музики — гра, концерти і компонування — полоняли його з такою ж силою, як і поезія і — здається — це вони обидві запалили в ньому захоплення високогірським мандрюванням, що його він визначав, як „тісне сполучення спорту й поезії”, і яке заманило його врешті, у розцвіті літ і сил вже навіки „у далекі простори поза перстень людських границь”.

В буйному леті до вершин поезії і мистецтва, в пориванні на щонайвищі верхів'я гір, у своєму захопленні, Андрій Гарасевич спалився раптово як буйним і захопленим було ціле його коротке життя. Не було розриву, дисгармонії між його пориваннями і реальним особистим життям. Яким був у поезії чи в альпіністиці, таким був і в житті: щирим, безпосереднім, вірним заповітній мрії своєї молодости — далекій чарівній візії небаченої ним України і Чорного моря. І тому теж захоплене життя його і творчість і негадана смерть у поході до вершин залишаться в історії української поезії — найкращим що можна сказати про поета — живою і суцільною поемою.

БОГДАН КРАВЦІВ

З М І О Т

СТЕПОВА ВІЗІЯ:

Степова візія	7
Гайдамаки	8
Гонта в Умані	9
До портрету Хмельницького	11
Похід Ігоря	12
Всміхнулася волошками	13
Перед бурею	14
Похід орди	15
Жаркий полудень	16
Татарський табір	17
Смерть Кальнишевського	19
Чорноморські сонети	21
Київ	24
Стою в степу	26

НАПЕРЕДОДНІ:

Весняні сонети	29
Ноктюри	31
На еміграції	32
Осінні сонети	33
Мрія	35
Осіній ранок	36
І туга, наче ржа	37
Крути	38
Поляглому Побратимові	39
Бурлацьке	40
Тарасова ніч	41
Над Чорним морем	42
Поворот	44

СТАРА ПРАГА:

Легенда про собор св. Миколая	47
Фавстів дім	53
Співають віщі Мадонни	58
Прийди один	59
В старому домі	61
Люблю!	62
Блакитна сутінь	63
Над морем міста	64
Димне місто	66
П'яний вірш	67
Сіють зорі	68
На холодне	68
Буду пити	69
Весняне тріо	70

ЛЕГЕНДИ И ОБРАЗИ:

Плачі Єремії	73
Народження Христа	79
Утеча	80
Хресна дорога	82
Повернення	84
Мадонна моря	85

САМОТНІСТЬ:

Гості	89
У лісі	90
Елегія осені	91
Золотіє листя	93
Колише вітер	94
П'яніють	95
Відлітають вже	96
Синя сутінь	97
Влі сτροφi	98
За Гамсуном	102

ВИЗОВ:

Як останній промінь	107
Пишу сповідь	108
Провесна	109
Дуб	111
Підемо вдвох	112
У горах	113
Я не сам	115

————— 0 —————

Богдан Кравців: АНДРИЙ ГАРАСЕВИЧ І ЙОГО ПОЕЗІЯ	117
---	------------

СПИСОК ПОЖЕРТВ НА ВИДАННЯ ЗІБРАНИХ ПОЕЗІЙ АНДРІЯ ГАРАСЕВИЧА

30.00 дол. Роман Литвин. По 20.00 дол. — Ю. Яцусь, А. Горняткевич. 12.00 дол. — Р. Андрушків. 11.00 дол. — В. Рудакевич. По 10.00 дол. — В. Андрушків, Л. Онишкевич. По 5.00 дол. — Н. Онишкевич, В. Онишкевич, О. й О. Клюфаси. 3.00 дол. — Я. Козак. По 2.00 дол. — М. Яцусь, О. Татарський, В. Кони́к, О. Гавдяк, О. Кравченко, Л. Гамон, д-р О. Андрушків, Р. Ратич, М. Почтар, М. Чайківський, Самко Тайр Ко., А. Воробець. По 1.00 дол. — Ю. Каралінка, Р. Канюка, Т. Дурбак, В. Коханоцький, М. Цяпка, С. Федоровський, В. Весекевич, С. Олексів, Р. Філінський, З. Яцусь, З. Онуфрик, Х. Пушкар, Х. Крохмалюк, Ю. Галущинський, Т. Старух, Г. Головачук, З. Кохановська, І. Стойкевич, О. Генгало, І. Кравців, І. Шуст, І. Ісаїв, М. Утриско, А. Середа, І. Гаврилів, Г. Онуферко, В. Пак, В. Стефанишин, А. Головінський, М. П. Щука, Е. Домбчевська, Ю. Крижанівський, В. Сірий, М. Шиприкевич, І. Кохановський, М. Диміцький, Л. Скочиляс, О. Вак-Бойчук, В. Куропас, П. Яремко, Р. Савицький, О. Лужницький, Х. В. Кульчицький, А. Гаврилів, Х. Харина, М. Чаплинська, Г. Кушнір, О. Павлів, М. Кухар, І. Вилина, С. Галібей, Р. Галькевич, Ю. Бачинський, М. Касянчук, Р. Мацюк, С. Гарабач, В. Семенович, М. Крушельницький, В. Кушнір, Д. Кендзерський, І. Рудакевич, З. Салевич, В. Гнатів, П. Кобзар, В. Мочула, А. Ваньо, М. Савчин, Л. Храплива, Й. Семків, М. Клюфас, Н. Н., В. С. Клюфас, Т. Пастушенко, М. Дуткевич, А. Гудзовський, І. Гарась, Ю. Кушнір, Д. Ж., М. Белендик, Л. Козак, Кушнір, Войтович, А. Х., Е. Лициняк, Н. Н., І. Паливода, проф. С. Левицький, Е. Лащук, В. Гайдук, В. Свинтух, С. Шмотолоха, Е. Титла, М. Василік, М. Захарченко, М. Пежанський, В. Гойдиш, І. Шевчук, В. Базарко, Ю. Ломага, А. Копистянський, Д. Борис, А. Микитюк, Гарматій, О. Стецина, С. Гнатів, В. Гнатів, В. Манько, З. Франко, М. Сальчаник, О. Олійник, І. Костюк, Л. Лобур, Е. Хоростіль, Я. Небелюк, С. Косоноцький, д-р Мирон Зарицький, Лідія Литвин, Яримович, І. Шухевич.

Крім поданих, були зібрані ще й дальші пожертви, але списки їх не були надіслані своєчасно і тому вони будуть опубліковані окремо.

Усім Жертводавцям щиро подяку складають

Команда і Члени 29-го Куреня УСП

„СІРОМАНЦІ”

